

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Арахамії Давида Георгійовича
«Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у
Верховній Раді України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження. Тема дослідження пов'язана з вимогами українського суспільства до якості роботи вітчизняного парламенту в умовах правового режиму воєнного стану, оголошеного в Україні у зв'язку з військовою агресією РФ проти нашої держави, що розпочалася у 2022 році і продовжується й донині.

Сучасний парламент України, як вищий і єдиний законодавчий орган державної влади з парламентсько-президентською формою правління, опинився в ситуації, коли парламентська коаліція сформувалась лише з однієї політичної сили, яка створила більшість.

Сформована монобільшість у Верховній Раді України IX скликання, маючи всі законодавчі і конституційні повноваження, виконує свої повноваження з повною відповідальністю за ухваленні рішення. Її основне завдання полягає у захисті і збереженні держави та демократичних принципів управління нею.

У цьому є своя складність, як на практиці, так і в теорії державного управління. Тому важливим чинником актуальності дослідження постає необхідність удосконалення організаційно-правових форм діяльності парламенту та розвиток його інституційної спроможності в особливих умовах функціонування, зокрема, в умовах діяльності однієї депутатської фракції на правах коаліції.

Предметом дослідження визначено особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України; об'єктом - фракційне структурування парламенту.

Мета дослідження спрямована на науково-теоретичне обґрунтування інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України та особливостей її організаційно-правових засад діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління

та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Це зумовило пошук нових наукових підходів і принципів до особливостей публічного управління депутатською фракцією на правах коаліції у Верховній Раді України.

Зв'язок дисертації з науковими програмами. Роботу виконано відповідно до наукової теми Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Участь інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України» (ДР № 0123U102277), у процесі виконання якої досліджено особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України в умовах воєнного стану.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, визначених у дисертації, обумовлена різноманітними науковими методами дослідження, що ґрунтуються на міждисциплінарному методологічному підході, який об'єднує загальнонаукові методи пізнання зі специфічними методами дослідження, характерними для публічного управління.

Особлива увага приділена автором методам дослідження, які забезпечили формування понятійного-категоріального апарату, визначення етапів становлення вітчизняного інституту парламентаризму та практик формування депутатських фракцій і коаліційних форм організацій парламентської більшості, виокремленню положень нормативно-правових актів щодо організації діяльності вітчизняного парламенту в Україні та його структурних підрозділів, таких як депутатська фракція та коаліція депутатських фракцій, порівняння вітчизняної практики з моделями парламентської взаємодії у провідних європейських країнах та розроблення відповідних практичних рекомендацій органам державної влади та законодавчих пропозицій.

У роботі використана вітчизняна і зарубіжна нормативно-правова база у зазначеній галузі, матеріали науково-практичних конференцій, інтернет-ресурси, статистичні дані тощо.

Достовірність отриманих результатів забезпечена нормативною кількістю наукових праць у провідних фахових виданнях України; апробацією отриманих наукових результатів на науково-практичних конференціях, круглих столах,

семінарах; особистим досвідом і впровадженням результатів дослідження в практику управління парламентською фракцією на правах коаліції у Верховній раді України IX скликання.

Структура і зміст дисертації. Відповідність встановленим вимогам. Структура дисертації є логічною, відповідає меті та завданням дослідження. Аналіз основного змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що всі поставлені завдання дослідником успішно виконані.

Аналізуючи результати першого розділу дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності депутатської фракції на правах коаліції», зазначаємо, що автору вдалося вирішити питання перших трьох завдань дослідження, що включали, зокрема: визначення наукових підходів до понятійно-категоріального апарату дослідження проблем депутатської фракції у публічному управлінні; висвітлення генези та концептів вітчизняного історичного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції у законодавчих органах; характеристику зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій на правах коаліції та моделей їх взаємодії з парламентською опозицією у законодавчих органах.

У підрозділі 1.1. «Понятійно-категоріальний апарат сутнісних характеристик інституту депутатської фракції на правах коаліції» автор дисертації розглядає сутність базового поняття у контексті публічного управління як організаційно-політичну структуру парламенту, що виникає внаслідок отримання однією фракцією під час парламентських виборів більшість голосів виборців, на базі якої формується монобільшість.

У підрозділі 1.2. «Гене́за та концепти вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції» автор розглядає два етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій в українському парламенті - первинну (1990 – 2002 рр.) та конституційну (2004 – 2010 рр., з 2014 р. – по т.ч.) та визначає основні чинники, які обумовлюють характер цього процесу, зокрема, такі як форма державного правління та устрою, тип політичної, виборчої та партійної систем, рівень політичної культури, історія розвитку парламентаризму.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід функціонування та взаємодії депутатської більшості з парламентською опозицією» автором чітко розмежовано переваги різних моделей правового регулювання діяльності

фракцій, їхнього впливу на формування урядів, ролі опозиції в парламенті та механізмів парламентського контролю - вестмінстерської, французької, німецької.

У другому розділі дисертації «Обґрунтування інституційних механізмів формування та особливостей діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» автор обґрунтовує політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний механізми, які ґрунтуються на принципах демократії, законності, взаємної відповідальності, колегіальності, ефективної організації та управління.

У підрозділі 2.1. «Організаційно-правові механізми формування та діяльності депутатської фракції на правах коаліції» визначено чинні нормативно-правові акти, що регулюють державну політику у сфері вітчизняного парламентаризму та їх впливу на державне управління.

У підрозділі 2.2. «Особливості внутрішнього структурування та управління коаліцією депутатських фракцій» розкрито інструменти формування і діяльності парламентської фракції на правах коаліції, такі як Погоджувальна рада, секретаріат депутатської фракції, депутатська фракція; обґрунтовано особливості їх діяльності у забезпеченні внутрішньо-парламентського та внутрішньо-фракційного структурування.

У підрозділі 2.3. «Інформаційно-аналітична підтримка діяльності депутатської фракції на правах коаліції» розкрито сутність сучасних інформаційно-аналітичних технологій в діяльності парламентарів, працівників Апарату ВРУ, працівників Дослідницької служби ВРУ.

У третьому розділі дисертації «Напрями вдосконалення діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» обґрунтовано необхідність створення нових елементів внутрішньо-фракційного управління, таких як мала фракція, експертна рада, відділ секретаріату з організаційно-інформаційної підтримки.

У підрозділі 3.1. «Практичні виміри підвищення інституційної спроможності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» обґрунтовано діяльність малої фракції у структурі депутатської фракції на правах коаліції, що сприяє поглибленню внутрішньої структуризації українського парламенту та адаптацію його практик до потреб ефективного менеджменту в

умовах концентрації влади, високої інтенсивності законотворення та складних політичних і безпекових викликів, пов'язаних з повномасштабним вторгненням РФ в Україну.

У підрозділі 3.2. «Оптимізація взаємодії депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України з органами державної влади» запропоновано: посилити взаємодію у питаннях формування уряду, законодавчої діяльності та парламентського контролю; унормувати процедуру подання пропозицій до плану законопроектних робіт Президентом України та Кабінетом Міністрів України; посилити координацію цього процесу шляхом залучення секретаріату фракції.

У підрозділі 3.3. «Розвиток структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції та парламентських процедур в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України» розроблено практичні рекомендації з підвищення структурно-функціональної спроможності депутатської фракції на правах коаліції, так звана матриця стійкості, яка представлена структурно і схематично у трьох групах - організаційної стійкості, нормативно-правового регулювання та ефективності парламентських процедур.

В цілому дисертація Арахамії Давида Георгійовича за рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладеного матеріалу, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування».

Робота написана державною мовою із дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. Виклад матеріалу загалом подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції корелюються зі змістом дисертації та отриманими результатами.

Авторські положення, наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі, переважно доведені до практичного застосування. Таким чином, тема дослідження, його мета, об'єкт і предмет, перелік поставлених і вирішених завдань, положення наукової новизни, загальні висновки, обсяг друкованих праць відповідають чинним нормативним вимогам до наукових робіт такого рівня.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих в дисертації. Аналіз основних наукових результатів

дисертаційної роботи Арахамії Д.Г. дають підстави стверджувати, що робота містить низку важливих теоретичних і науково-методологічних положень, які суттєво збагачують державно-управлінську науку в контексті представленої теми дослідження.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна полягають у науково-теоретичному обґрунтуванні інституційних механізмів формування депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України (політико-правовий, організаційний, інформаційно-аналітичний) та особливостей її діяльності в умовах парламентсько-президентської форми державного правління та надзвичайних умовах правового режиму воєнного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені положення, узагальнення, висновки і пропозиції можуть бути застосовані в діяльності органів державної влади, в освітніх програмах з підготовки та підвищення кваліфікації публічних службовців та фахівців зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування», діяльності народних депутатів України, працівників апарату Верховної Ради України, лідерів політичних партій та парламентських фракцій.

Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності органів державної влади, що підтверджується відповідними довідками про впровадження.

Крім того, удосконалення й подальшого розвитку набули узагальнення вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції шляхом застосування історико-генетичного аналізу еволюції українського парламентаризму, що дало змогу виокремити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій: первинну та конституційну; теоретико-методичний підхід до розроблення понятійно-категоріального апарату, який дозволив виокремити правовий, політичний та організаційний підходи до визначення поняття «парламент», а також запропоновано визначення унікальної організаційно-правової форми діяльності парламенту – депутатської фракції на правах коаліції як специфічного статусу або правового стану певної депутатської фракції, до якої увійшла більшість парламентарів, тобто була сформована монобільшість.

У цілому автор продемонстрував високий рівень теоретичного мислення,

узагальнення значного масиву наукової літератури. Достовірність висновків дисертанта за тематикою дослідження не викликають сумніву.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 11 публікаціях, зокрема у 3 публікаціях у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 – у колективній монографії, 6 – у публікаціях у матеріалах і тезах конференцій.

Дисертація є самостійно виконаною науковою працею; сформульовані в ній висновки, наукові положення та пропозиції ґрунтуються на особистих результатах дослідження здобувача. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання.

Це свідчить про достатній рівень апробації представленої дисертаційної роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича заслуговує на позитивну оцінку. Разом із тим, доречно акцентувати увагу на деяких таких дискусійних питаннях, зауваженнях і пропозиціях, які суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації і можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

1. Погоджуюся з дисертантом, що інституційними механізмами формування депутатської фракції на правах коаліції є відповідні політико-правові, організаційні та інформаційно-аналітичні. Втім, розкриваючи зміст кожного з них, вважаю, що слід було б більше наголосити на ознаках інституційності, що сприяло б, на наш погляд, більш чіткому розмежуванню між інституційними та не інституційними механізмами публічного управління.

2. У дисертації зазначено, що результати дослідження знайшли своє відображення у законопроектній діяльності, в удосконаленні змісту навчання у закладах вищої освіти з підготовки магістрів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування», під час політико-правових консультацій та

інших заходах представницьких органів влади. Але результати цього дослідження є набагато ширшими, на наш погляд. Вони суттєво розширюють функції парламенту (законодавчу, представницьку, контрольну, установчу, бюджетну, міжнародну) і парламентарів, які входять до складу депутатської фракції на правах коаліції. Тому, вважаю, що робота лише б виграла від такого уточнення та посилила б обґрунтування парламентської діяльності як системи публічного управління.

3. Застосований дисертантом у дослідженні компаративний аналіз зарубіжного досвіду функціонування інституту депутатських фракцій та моделей їх взаємодії з парламентською опозицією, вказує на важливість такої взаємодії для розвитку демократії в державі. На наш погляд, бажано було б більш чітко визначити позицію автора щодо опозиції в парламенті, зокрема, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

4. Особливої уваги в тривалих умовах воєнного стану та повоєнної трансформації заслуговує, розроблена автором, матриця стійкості депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України IX скликання, яка об'єднала комплекс практичних рекомендацій з підвищення її структурно-функціональної спроможності, удосконалення нормативно-правового регулювання та посилення ефективності парламентських процедур. У результаті депутатська фракція на правах коаліції, як стверджує автор, трансформується з режиму ситуативного кризового управління до моделі інституціалізованого парламентського лідерства. Втім, на наш погляд, це потребує додаткового обґрунтування.

Зазначені зауваження і пропозиції мають в цілому рекомендаційний характер і не знижують позитивного враження від роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича на тему: «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», є самостійною, завершеною науковою працею, що має вагоме значення для розвитку сучасної науки державного управління. Вона розширює уявлення про державну політику у сфері вітчизняного парламентаризму, що є особливою системою публічного управління з пріоритетним статусом парламенту як вищого і єдиного законодавчого органу влади в Україні, в якому парламентська фракція відіграє

суттєву роль у формуванні уряду й інших органів державної влади.

Дисертаційна робота Арахамії Давида Георгійовича на тему: «Особливості діяльності депутатської фракції на правах коаліції у Верховній Раді України» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри державного управління
Навчально-наукового інституту публічного
управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Н.В. Лікарчук

Підпис
засвідчую

«

»

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ Лікарчук Н.В.

ДОС. К. Т. О. Р. З
НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНОЇ РОБОТИ
АНАТОЛІЙ ГОЖИК

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 866-Н/с
«14» сер 2026